

De Grutto

een vogel om zuinig op te zijn!!

De Grutto (*limosa, limosa*) is een van onze bekendste steltlopers. Het is een 41 cm grote vogel met, zoals bij steltlopers gebruikelijk, lange poten.

In de zomer zijn kop en borst kastanjebruin, terwijl de flanken wit zijn met donkere dwarsstrepen. Kenmerken in de vlucht zijn de witte staart met een zwarte eindband en een brede, witte vleugelstreep. In de winter is de vogel meer grijs-wit en lijkt dan op het eerste gezicht meer op de Rosse Grutto (*limosa lapponica*), de enige andere Europese gruttosoot.

Op IJsland broedt een ondersoort van de Europese grutto (*limosa, limosa, Islandica*) die zich onderscheidt door een kortere snavel.

De Grutto is, naast de Kievit, wel onze bekendste weidevogel. Het begrip weidevogel is eigenlijk een typische nederlandse aanduiding (1). Het betreft een groep vogelsoorten die zich opvallend goed heeft aangepast aan het Nederlandse cultuurweidelandschap en voor wie dit terreintype een belangrijke broedbiotoop is geworden. Het gaat hierbij om vogelsoorten die oorspronkelijk broedden in steppen, moerassen, hoogvenen en natte duinvalleien.

De term weidevogel is dan ook in wezen niet juist omdat het hier een cultuurlandschap betreft dat op enige schaal in zijn vroegste vorm dateert uit de middeleeuwen en pas bij de ontginning van de laagvenen op grotere schaal ontstond. Aan de andere kant is het wel een benaming die voor de Grutto wel zeer van toepassing is wat we zullen zien als we het voorkomen van deze vogel eens nader onder de loep nemen.

Verspreiding en aantallen.

Het broedgebied van de Grutto strekt zich uit van de Noordzee tot in Siberië. Het West-Europees broedgebied wordt verder omgrensd in het noorden bij Noord-Denemarken in Zuid-Zweden en in het zuiden in België en Midden-Duitsland. In Engeland en Frankrijk broedt de vogel eveneens in enkele broedparen resp. 60 en 25-50 (gegevens 1975)(2.)

Broedgevallen worden eveneens vastgesteld in Oostenrijk. Over de IJslandse ondersoort lopen de schattingen in de literatuur sterk uiteen. Mulder noemt in een publicatie van 1972 (3) een aantal van 10000 ex., gebaseerd op de aantallen die overwinteren in Engeland, Ierland en Frankrijk.

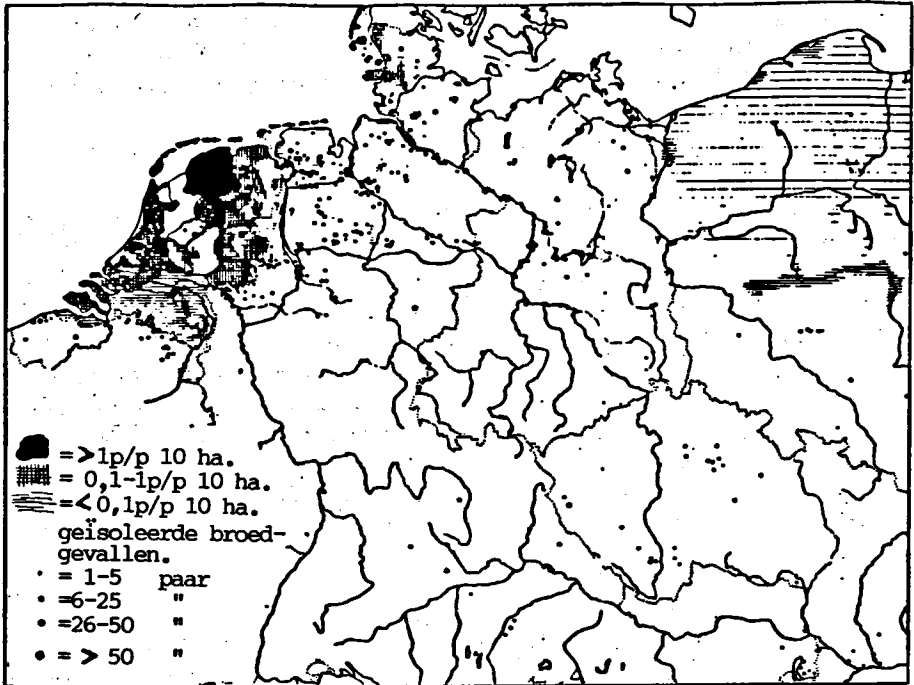
In 1982 (1) noemt hij een aantal van 30 - 60000 vogels. Mogelijk dat verbeterd onderzoek inmiddels een meer betrouwbaar cijfer heeft opgeleverd.

Met uitzondering van de IJslandse populatie wordt het aantal broedparen buiten Nederland geschat op 11000 - 16000 ex. Uit onderzoek in Nederland zelf worden aantallen becijferd van 104000 (1966) tot 116000 (1969) broedparen (3). Meer recente cijfers spreken van 90000- 105000 broedparen (1980)(4).

Een en ander is te verklaren uit de aanzienlijke teruggang die de soort in Nederland recent getroffen heeft en nu nog treft.

Ook al lopen de ramingen uiteen, duidelijk is wel dat Nederland door 80 à 90% van de Grutto's (de IJslandse soort niet meegerekend) jaarlijks als broedplaats wordt uitgekozen. Verreweg de grootste concentratie van deze broedvogels vinden we in de weidegebieden van Friesland en Middenwest Nederland. Zodat de Grutto niet ten onrechte weidevogel wordt genoemd.

Verspreidingskaart van de broedgebieden van de Grutto in West-Europa.

De Grutto in Nederland.

Een compleet nederlands onderzoek dateert uit 1979 (3) en is vastgelegd in de serie wetenschappelijke mededelingen van de K.N.N.V. (Th.Mulder). Mulder heeft het aantal broedparen per provincie bepaald aan de hand van een telling over 100000 ha. (=8,5% van het toenmalig nederlands graslandareaal), verdeeld over de provincies.

Bij het onderzoek werden, behalve het grasland, ook andere broedbiotooptypen geteld zoals duinen, heidevelden, schorren en hoogvenen.

De raming per provincie is berekend aan de hand van de omrekening:

$$\frac{\text{totaal ha grasland}}{\text{geteld ha grasland}} \times \text{getelde paren} = \text{totaal aantal paren.}$$

Het onderzoek geeft in ieder geval een indicatie van de verspreiding van de van de broedpopulatie over de provincies.

De resultaten.

Schema 1 (gegevens 1967).

Provincie	gemiddeld aantal paren per 100 ha.	totaal aanwezig grasland in ha.	berekend totaal aantal paren.
Groningen	2,9	4900	1716
Friesland	21,6	197600	41893
Drenthe	10	72000	2511
Overijssel	22,5	151000	20775
Gelderland	6,4	199650	9186
Utrecht	6,7	71700	5393
N-Holland	18,5	100000	14176
Z-Holland	9,8	116000	13480
Zeeland	2,8	22900	422
N-Brabant	5,1	142600	2254
Limburg	4,8	51000	1609
Totaal Nederland	14	1173450	116125

(totaal oppervlakte grasland C.B.S. 1298087 ruim 80% in berekening gebruikt).

Buiten de diverse reservaatgebieden blijken de goede gruttogebieden de veenweidegebieden van Z.W. en N.O. Friesland te zijn, evenals het veengebied in de kop van Overijssel en de IJsseldelta, de polder Oosterwolde (ged. Gelderland) en de veengebieden Waterland en de Zaanstreek in Noord-Holland.

Verder is ook het veengebied bij de Zuid-Hollandse plassen een opmerkelijk gebied.

Regionale avifauna.

Bovenstaand gegeven wordt bevestigd in de regionale avifauna Randstad en Broedvogels (6). In deze avifauna wordt het aantal broedparen geschat op 8300 tot 9800. Vergeleken met het landelijk onderzoek van Mulder in 1967 wordt in West-Nederland een teruggang geconstateerd van 25% (onderzoekperiode 1973-1974), terwijl verder wordt vermeld dat volgens tellingen van Staatsbosbeheer (1980) de stand vrijwel overal nog verder afneemt (citaat).

Vergelijking van het onderzoek van 1973-1974 laat een achteruitgang zien van 15-40%, terwijl op sommige plaatsen (o.a. Berkenwoude) de Grutto als broedvogel vrijwel geheel is verdwenen.

Recent onderzoek van de Provinciale Waterstaat N.H. (C.Scharringa, 1982) verschaft inzicht in de broedpopulatie in onze omgeving (7).

Schema 2.

gebied	broedvogels per 100 ha	Opmerkingen.
Velserbroek/Westhoek	11	
Heksloot/Oud Spaarndammerpolder	26-28	
Veerpolder	63-70	
Zuiderpolder	9-11	
Poelpolder	22-31	
Ver.grote en kleine polders	4-5	
Haarlemmermeerpolder	2-4	(grasl.+bouwland)
Haarlemmermeerpolder	11-20	(grasland)
Haarlemmermeerpolder	1-2	(grasl.+bouwland)

gebied	broedvogels per 100 ha	Opmerkingen
Haarlemmermeerpolder	10-12	(vnl.grasland)
Haarlemmermeerpolder	11-14	
Verenigde polders	24-26	
Verenigde polders	15-17	
Verenigde polders	19-22	
Verenigde polders	20-21	
Inlaagpolder	29	
Inlaagpolder	29	
Inlaagpolder	3-16	

Niet alle geïnventariseerde gebieden zijn hier weergegeven. Het gaat hier om een overzicht van de kwalitatief en/of kwantitatief belangrijkste gebieden. Uit het totale overzicht blijkt verder dat de Grutto in de gebieden rond Haarlem een populatiedichtheid heeft van 18-21,6 broedparen per 100 ha.

Broedbiotoop en bedreigingen.

In tegenstelling tot de Kievit ontbreekt de Grutto in grote delen van onze omgeving als broedvogel (8). Het zijn de gebieden langs de binnenduinstrand en het midden gebied van de Haarlemmermeer.

Daar waar de vogel wel broedt in het akkerbouwgebied van de Haarlemmermeer zien we een bevestiging van het landelijk beeld nl., dat de Grutto dan pas tot broeden komt op akkerbouwgrond

als deze naast of in de onmiddellijke nabijheid van grasland liggen. De jongen worden zodra deze zijn uitgekomen meteen naar grasland geloodst.

In de infiltratiegebieden van de A.W.duinen komt de Grutto nog als broedvogel voor.

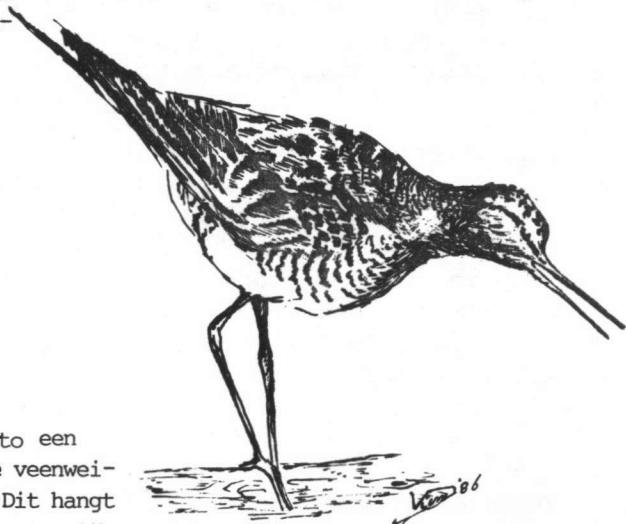
De achteruitgang is ook hier ernstig, in 15 jaar van 30 paar naar slechts een enkel paar.

Uit de landelijke en regionale gegevens blijkt dat de Grutto een sterke voorkeur heeft voor de veenweidegebieden als broedbiotoop. Dit hangt ten nauwste samen met de oorspronkelijke

broedbiotoop die thans in Westeuropa goeddeels verdwenen is. Het zijn oevergraslanden van (steppe) meren, oeverweiden van rivieren en uitgestrekte open veengebieden.

In Nederland zijn vrijwel alle laagveengebieden en heidevelden halfnatuurlijk- of cultuurlandschappen, die ontstaan zijn door toedoen van de mens.

Door het ontstaan van dit landschap is derhalve het broedbiotoop van de Grutto vooral de laatste eeuw sterk uitgebreid. Opmerkelijk daarbij is dat met name het veenweidegebied als cultuurlandschap een veel grotere dichtheid van

de Grutto als broedvogel kent dan de oorspronkelijke biotooptypen, althans voor zover zij nu nog bekend zijn.

De omvorming van omvangrijke water-en moerasgebieden tot cultuurlandschappen is voor veel vogelsoorten zeer nadelig of fataal geweest. Kennelijk is dit voor de Grutto (en eigenlijk voor de hele groep vogelsoorten die wij aanduiden met de naam weidevogels) tot betrekkelijk recente datum een gunstige ontwikkeling geweest. Dat de veenweidegebieden bij de Grutto een sterke voorkeur hebben, hangt samen met het volgende. Gedurende zijn verblijf in Nederland (van begin maart tot juli-augustus) is de Grutto vrijwel uitsluitend aangewezen op dierlijk voedsel. Dit in tegenstelling tot de voedselkeuze in de overwinteringsgebieden waar de vogel zich in hoofdzaak met graszaden en pas gezaaide rijst (Afrika, vnl. Marokko en Senegal).

Het hoofdbestanddeel van zijn menu bestaat uit wormen die "borend" direkt onder de grasmat worden gevangen, indien deze macrofauna in voldoende hoeveelheden beschikbaar is.

Veengebieden hebben een zachtere bodem in vergelijking met kleigebieden, waardoor regenwormen bereikbaar blijven, mits de waterstand hoog genoeg is. Gesteld kan worden dat het ontstaan van de grote veenweidegebieden in Nederland ertoe heeft bijgedragen dat de Grutto zijn woongebied in onze streken steeds verder heeft kunnen uitbreiden.

Het is dan ook juist het agrarisch beheer van deze gronden dat aanvankelijk zulke goede condities heeft geschapen voor deze uitbreiding van het broedbiotoop. Met name door de toepassing van kunstmest ontstond aanvankelijk een voor de Grutto bijzonder gunstige situatie. Intensieve bemesting heeft tot gevolg dat de bodemfauna niet alleen rijker wordt, maar ook vroeger in het voorjaar tot ontwikkeling komt.

De recente ontwikkelingen in de moderne agrarische bedrijfsvoering zijn echter met name voor de Grutto (minder sterk voor de Kievit, zie ook Fitis 1985, no.1) zeer ongunstig. Zo heeft een betere waterbeheersing enerzijds tot gevolg dat de grasproduktie eerder en sneller op gang komt (een hoge waterstand zorgt o.a. voor lagere bodemtemperaturen in het voorjaar), hetgeen op zich een gunstige conditie is voor de broedbiotoop. Anderzijds wordt het voor de Grutto moeilijker om voedsel te bemachtigen omdat de bodemfauna dieper wegkruipt. Kunstmest en waterbeheersing maken het mogelijk om vroeger met agrarische activiteiten te beginnen. Bij beweiding is de veedichtheid sterk toegenomen. Geconstateerd is dat de Grutto, evenals de Kievit, de laatste 50 jaar niet alleen eerder in Nederland terugkomt uit zijn overwinteringsgebied, maar ook dat de broedtijd ongeveer 14 dagen eerder aanvangt. Deze op zichzelf gunstige aanpassing, kan echter niet verhinderen dat veel legsels verloren gaan omdat ook de agrarische activiteiten aanmerkelijk vroeger op gang komen. Met name voor de winning van kuilgras worden die percelen gemaaid welke begroeid zijn met kort tot middellang gras, die niet zijn voorbeweid. Juist deze weilandypten hebben bij Grutto's met hun jongen de sterke voorkeur als fourageergebieden.

Het is, naar men algemeen aanneemt, juist deze vervroeging van de maaitijd die er de oorzaak van is dat de Grutto de laatste decennia met zo'n 20 à 25% in Nederland is achteruitgegaan (4).

Daar speelt verder bij mee dat door stadsuitbreiding, wegen, aanleg en de aanleg van recreatieterreinen vooral in het Westen een behoorlijke biotoopverlies heeft plaatsgevonden. De gevolgen zijn juist in Noord-en Zuid-Holland het sterkst merkbaar. Zo ook in onze directe omgeving.

Opmerkingen.

Het Hekslootgebied is een van de meest interessante gruttogebieden in onze omgeving. Ondanks het ontbreken van een aan weidevogels aangepast agrarisch beheer, scoort het gebied het met een redelijk hoog aantal broedparen. Omgerekend per 100 ha. zien we het volgende beeld over de gehele inventarisatieperiode: (zie voor absolute aantallen artikel van Tom v.d.Boomen, verslag van de inventarisatie 1985).

Schema 3.

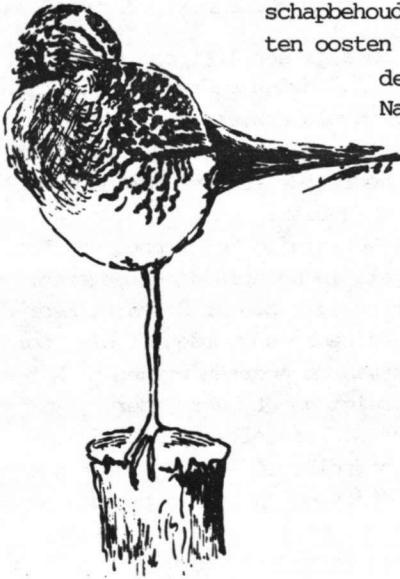
1982 (P.W.S.)	1983	1984	1985
26-28	16-24	14-22	19-26

Met betrekking tot de gruttostand in onze omgeving een aantal opmerkingen.

1. De eerder vastgestelde daling van 1982 tot 1984 blijkt zich in 1985 niet verder door te zetten in het Hekslootgebied. Er lijkt sprake van een licht herstel, alhoewel terughoudendheid geboden is. Een beeld over langere termijn is noodzakelijk om meer absolute uitspraken te kunnen doen.
2. In vergelijking met goede gruttogebieden zoals de Verenigde polders en Veerpolder, waar sprake is van een voor weidevogels aangepast beheer, scoort de Heksloot goed, vooral als we in aanmerking nemen dat in de Hekslootpolder geen sprake is van bijzondere beheersmaatregelen.
3. De gruttostand in de Veerpolder is, ten tijde van de telperiode (1982) extreem hoog. Het verdient aanbeveling ontwikkelingen in dit gebied te volgen. Zo zal de thans in uitvoer zijnde aanleg van een verbindingsweg met het industriegebied de Waarderpolder een gevoelige klap betekenen voor de weidevogelstand en met name de Grutto. Mogelijk verdere ontwikkelingen op recreatief gebied dienen dan ook als een verdere aantasting beschouwd te worden en zijn derhalve niet wenselijk.
4. Om de ontwikkelingen in de Veerpolder te volgen verdient het aanbeveling met ingang van 1986 dit gebied als inventarisatiegebied op te nemen. Een dergelijk pleidooi betreft ook de Poelpolder waarvoor het belangrijk is gegevens te verzamelen in verband met de bedreiging van de Haarlemse stadsuitbreidingsplannen (structuurschets uitbreidingsgebieden Haarlem).
5. De bedreigingen van de veenweidegebieden ten oosten van Haarlem zijn zorgelijk te noemen. Enerzijds betreft het hier de recreatieve ontwikkeling in het kader van de uitvoerig van het deelplan Mooie Nel door het recreatieschap Spaarnwoude. Anderzijds de woningbouwplannen van de gemeente

Haarlem in het kader van de inmiddels door de gemeenteraad aanvaarde structuurschets. In het structuurschema Natuur-en Landschapbehoud van het Rijk worden de veenweidegebieden ten oosten van Haarlem aangemerkt als belangrijke weidevogelgebieden.

Naast de specifieke aandacht voor de Hek-slootpolder verdient de gehele bedreiging van deze veenweidegebieden de aandacht van de Vogelwerkgroep Haarlem.

Peter de Jong
Spaarndamseweg a/b 15
2021 MA Haarlem
023-384351

Literatuur bij artikel "Grutto".

1. Th. Mulder. Werkgroep Weidevogels Noordhollands Noorderkwartier. 1982 Weidevogels in Noordhollands Noorderkwartier. Publicatie S.V.N.
2. Glutz von Blotzheim, U.N., K.M. Bauer & E. Bezzel. 1975, 1977. Handbuch der Vögel Mitteleuropas Band 6 en 7 Wiesbaden.
3. Th. Mulder. De Grutto in Nederland. Wetenschappelijke mededelingen K.N.N.V. ; 90. 1972.
4. Bedreigde en karakteristieke vogels in Nederland. Eduard R. Osieck Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels. Zeist '86.
5. Weidevogelbescherming, een zaak van boeren en buitenlui. Vogels , tijdschrift van Vogelbescherming, nr. 20. 1984.
6. Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland, 1981. Randstad en Broedvogels, Tilburg.
7. Gewest Kennemerland, structuurschets Natuur en Landschap. Ontwerp, mei 1985, S. Andela.
8. Cees Scharringa. Milieu-inventarisatie 1981-1983 ten zuiden van het Noordzeekanaal. De Graspieper, 1984 nr. 1.

